

ЁШЛАР МАЪНАВИЙ ТАРБИЯСИДА БЕХБУДИЙ МЕРОСИННИНГ АҲАМИЯТИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14543993>

Турсунова Олмос Файзиевна

Филология фанлари номзоди, доцент

Ўзбекистон-Финландия педагогика институти

Педагогика ва жисмоний маданият факультети

Миллий ғоя ва фалсафа кафедраси

***Аннотация:** Мақолада буюк жаҳид намояндаси Маҳмудхўжа Беҳбудий меросининг ёшлар маънавий тарбиясидаги аҳамияти таҳлил қилинган. Беҳбудий асарларида миллий уйғониш, миллатнинг ўзлигини англаш жараёни мазкур чақириқнинг руҳи ва мазмунини ташкил қилиши кўриб чиқилган.*

***Калит сўзлар:** Беҳбудий, ёшлар тарбияси, маънавият, миллий ўзлик, миллий ғоя.*

Юртимизда буюк жаҳидларнинг илмий-маънавий меросини чуқур ўрганишга катта эътибор қаратилмоқда. Президентимиз таъкидлаганидек: «Умуман, биз жаҳидчилик ҳаракати, маърифатпарвар боболаримиз меросини чуқур ўрганишимиз керак. Бу маънавий хазина қанча кўп ўргансак, бугунги кунда ҳам бизни ташвишга солаётган жуда кўп саволларга тўғри жавоб топамиз. Бу бебаҳо бойликни қанча фаол тарғиб этсак, халқимиз, айниқса, ёшларимиз бугунги тинч ва эркин ҳаётнинг қадрини англаб етади»¹.

Албатта, бугунги тинч ва эркин ҳаётнинг қадрини, ёшлар маънавий тарбиясини, илмга, билимга бўлган эътиборни бизни Беҳбудий ҳикматларида кўрамыз. Беҳбудий ўзининг асосий диққатини айнан илм, тарбия, таълимга қаратади. У таъкидлаганидек, “Ҳар замонни(нг) илми, ҳикмати ва парвариши бошқадир. Модомики, ҳар бола, яъни ҳар кимни(нг) замони, отаси замонидан бошқа бўлса ва ҳар отага ўз фарзандини келар замон учун ва келар замониға мувофиқ сувратда тарбия ва таълим этмоғи лозим бўлса, биз на учун келар замон эмас, балки ҳозирги ва бу кунги замон ва соатимиздаги илм ва фанларни болаларимизга ўргатмаймиз”².

Шу ғоялари асосида ёшларга ўғитлар, панд-насихатлар қилади. Ҳамда бугунги куннинг асосий принципи бўлган, ўзининг натижасини берадиган энг

¹ Жаҳидлар. Маҳмудхўжа Беҳбудий. Тошкент. Ёшлар. 2022. 156 б.

² Ўша ерда.

эўр инвестиция бу фарзанд илмига, таълимига йўналтирилган инвестициядир деган тамойил Беҳбудийнинг қарашларида яққол намоён бўлади. “Эй мухтарам ёшлар! Азиз биродарлар, ўғил тўйлариға сарф қилатургон ақчаларингизни мана шул замони йўлиға сарф этингиз, сиздан ўғлингизға мол мерос қолмасин, балки, албатта, илм ва тарбия мерос қолсин”³.

Беҳбудий асарларида миллий уйғониш, миллатнинг ўзлигини англаш жараёни мазкур чақириқнинг руҳи ва мазмунини ташкил қилади. Унинг ҳикматлари биргина адабиёт, тарих доирасида қолгани йўқ, ижтимоий турмушнинг барча қатламларини қамраб олди, ҳатто унинг тарихга кирган ғояларининг ҳам мафкураси миллий уйғонишга, унинг самараси бўлмиш мустақиллик учун курашга келиб боғланди. Жумладан унинг, “Эй ғайратлик ёшлар! Нифоқ ва бир-бириға душманликни ташлангиз. Худо ҳаққи, арвоҳи анбиё ҳурмати ва бу кунларда қорнини тўйғизолмайтургон етим ва бевалар ҳаққи, бир-бирингиз ила иттифоқ этуб, жамиятлар барпо қилиб, холик Худонинг нафиға, дин ва миллат йўлиға хизмат этингиз. Миллат ва халқ сиздан хизмат ва яхшилик талаб этудур, нафсоният ва ғурур эмас”⁴.

Беҳбудий фикрича, маърифат учун биргина мактаб кифоя қилмасди. Замон ва дунё воқеалари билан танишиб бормоқ, миллат ва Ватаннинг аҳволидан, кундалик ҳаётидан огоҳ бўлмоқ керак эди. Зеро, миллат учун шундай ойна керак эдики, унда у ўз қабоҳатини ҳам, малоҳатини ҳам кўра олсин. Мана шу эҳтиёж ва зарурат Беҳбудийни жамият аъзоларидан қуйидагиларни сўрашга ундайди: “Ёшлардан ҳиммат ва ғайрат, бойлардан шафқат ва марҳамат керак”⁵.

Бугун биз юзма-юз бўлиб турган миллий ғоя, маънавият, миллий мафкура масалалари билан бундан юз йил олдин жаидларимиз томонидан ҳам кун тартибига қўйилган ва қизгин муҳокама қилинган масала бўлган. Буни Беҳбудийнинг фикрларидан ҳам уқиб, англаб олиш мумкин: “Макотиб – тараққийнинг бошланғичи, маданият ва саодатнинг дурдонасидир”⁶.

Албатта, ёшларимизни мамлакат, юрт равнақи ва келажаги йўлида бирлаштириш, қалбларни уйғотиш, дунё харитасида ҳар томонлама тараққий этган Янги Ўзбекистонни барпо этишни кўзлаган маънавият, миллий ғурур ғоясининг илдизи аслида маърифатпарвар жаидлар фаолиятига бориб тақалади: “Эй ғайратлик ёшлар! Нифоқ ва бир-бириға душманликни ташлангиз. Худо ҳаққи, арвоҳи анбиё ҳурмати ва бу кунларда қорнини тўйғизолмайтургон

³ Ўша ерда.

⁴ Жаидлар. Махмудхўжа Беҳбудий. Тошкент. Ёшлар. 2022. 156 б.

⁵ Ўша ерда.

⁶ Ўша ерда.

етим ва бевалар ҳаққи, бир-бирингиз ила иттифоқ этуб, жамиятлар барпо қилиб, холиқ Худонинг нафиға, дин ва миллат йўлига хизмат этингиз. Миллат ва халқ сиздан хизмат ва яхшилик талаб этудур, нафсоният ва ғурур эмас”⁷.

Мамлакатимиз ёшларга келажак бинокорлари сифатида қарар экан, бу йўлда бизга буюк тарихимиз – мураббий, аجدодларимизнинг ибратли ҳаёти, фаолияти ва маънавий мероси, айниқса бугунги кунда ҳам ўз долзарблигини йўқотмаган ҳикматли гаплари дастуруламалдир: “Муҳтарам ёшлар! Замон сизникидир, қарилар замони ўтган. Сиз киромға бобасират бўлиб, ўн дафъа ўлчаб, бир дафъа кесингиз”⁸.

Беҳбудий хулосасига кўра, миллат озод бўлиб, ўзининг мустақил давлатини ўрнатмагунча, ижтимоий адолатни тиклаб бўлмайди, дейди. Унинг қуйидаги мулоҳазаларини учратамиз: “Фаннинг ибтидоий таълимини кўрмаган кишига ўрта ва олий қисмини мадрасаларга киргизиб таълим бермакдин фойда чиқмайдур”⁹.

Беҳбудий миллий ғоя билан иш тутилса, миллатнинг жонланишига, маърифатли авлод шаклланиб ҳаётнинг гўзаллашишига ишонади. Бугина эмас, уни ҳаёт-мамот масаласи деб билади. Миллатнинг миллий, диний, инсоний ҳуқуқларини муҳофаза қилишда биринчи восита деб ҳисоблайди: “Уламо тарбияхонаси мактаб ва мадрасалардур, агарда ўшал мактаб ва мадраса муаллим ва мударрислари олим бўлса ва шогирдлариға кўнгли илан таълим берса, албатта, илм ҳосил қилур. Агарда муаллимни ўзи ҳозирги аксар мактабдор ва мударрислардек камҳавсала ёинки камилм бўлса, ёинки илми бўлуб туруб, усули таҳсилдан хабарсиз бўлса, ани(нг) шогирдлари нодон қолур”¹⁰.

Беҳбудий қалбини ўртаган энг катта дард – эрк ва маърифат бўлган. Унинг қарашларида маърифий рух, изтироб тўла фикр-мулоҳазалар бугунги ёшларимизни бефарқ қолдирмайди. Жумладан, Юрт, Ватан туйғуси ифодаси уни бугун ёшларга ҳаддан ташқари яқин қилиб қўяди: “Замонча илми диний ва замоний керак”, дейди устоз.¹¹

Илм – ҳунар ғайрат ва меҳнат билан қўлга киради. Илмга, маърифатга эҳтиёж, илм-фанни эгаллаш ғояси миллатнинг кўпчилиги томонидан англаниши керак. Ҳақиқатдан ҳам, Беҳбудийнинг олиб борган барча ишлари шунга хизмат қилди. Шу тариқа ҳар бир ғоянинг миллий ғояга айланиши, Беҳбудийнинг фикрича қуйидаги шартни тақозо этади: “Ёр юзидаги барча

⁷ Жадидлар. Маҳмудхўжа Беҳбудий. Тошкент. Ёшлар. 2022. 156 б.

⁸ Ўша ерда.

⁹ Ўша ерда.

¹⁰ Ўша ерда.

¹¹ Жадидлар. Маҳмудхўжа Беҳбудий. Тошкент. Ёшлар. 2022. 156 б.

миллатлар ўз болаларининг ибтидоий тарбиясига ва мактабларнинг ҳар жиҳатдан интизом ва акмалига кўб аҳамият беруб, болаларини миллий ва диний руҳда камол сувратда етушдурарлар. Анинг учундирки, ўзга миллатлар диний ва миллий ҳиссиётга молик бўлуб, ҳар ишда диёнат ва миллатни муқаддам тутарлар. Ва, лузуми келганда, бу йўлда мол ва жонларини фидо қилмоққа ҳозир турарлар”¹².

Бехбудий истиқлол ҳақида фикр юритар экан, ҳар қандай зўравонликни рад этади. Унингча, зўравонлик ғайриахлоқий, бинобарин, ғайриинсонийдир. Умуман, мустақиллик учун кураш олиб борган жаидлар, жумладан Бехбудий келажак ҳақида фикр юритар экан, истиқлолга эришиш борасида қуйидаги йўлдан боришни тавсия этади: “Илмсизлик ва тарбияйи диния ва ахлоқи миллиядин бебаҳраликни(нг) охири динсизлик ва расман тарки дин этмоққа мажбур бўлур”¹³.

Бехбудий илмий ишларининг аксарияти илм, касб, тил ўрганиш ва маърифатли бўлишга чақириқлар тўғрисида эди. Бехбудий миллат келажаги, мамлакат тараққиёти ва энг муҳими унинг мустақиллиги, эрки учун қилган меҳнат ва хизматларини ёшларга етказиб бериш бугунги куннинг долзарб вазифасидир. Шу ўринда унинг: “Илм муштаракдур. Билганникидир”¹⁴ деган принципи кун тартибидеги биринчи масаладир, десак муболаға бўлмайди. Шу нуқтаи назардан Бехбудий истиқлол, озодлик, эркинлик учун қилган хизматлари, унинг миллий таълим ва тарбия тизимини яратишдаги ҳиссаси бекиёсдир.

Ҳар бир миллат тараққий топмоғи учун жаҳон илм-фани янгиликларидан, умуминсоний ғоялардан фойдаланиши керак. Лекин муҳим шарт шундаки, бу фикр-ғоялар миллатнинг юраги ва онгидан ўтмоғи, миллийлашиши зарур. Шундагина у миллат йўлида хизмат қила олади. Ҳаммамизга маълумки, ҳозирги глобаллашув жараёнлари кечаётган бир пайтда “оммавий маданият” истар-истамасакда ёшларимиз маънавий тарбиясига таъсир этмоқда. Шу ўринда устознинг фикрлари ўта долзарблик касб этади: “Бизларни хонавайрон, бачагирён ва беватан ва банди қилган тарбиясизлик ва жаҳолатдур: беватанлик, дарбадарлик, асорат, фарқ-у залолат ва хорликлар ҳаммаси илмсизлик ва бетарбияликнинг меваси натижасидир”¹⁵. Мана шу жаҳолатдан эса қутулишнинг бир йўли, Президентимиз таъкидлаганидек, “жаҳолатга қарши ўн маърифат билан курашмоғимиз даркор”лиги долзарблигича қолади. Албатта бу

¹² Ўша ерда.

¹³ Ўша ерда.

¹⁴ Жаидлар. Маҳмудхўжа Бехбудий. Тошкент. Ёшлар. 2022. 156 б.

¹⁵ Ўша ерда.

борадаги масъулият зиёлилар зиммасига тушади. Чунки миллат эҳтиёжини қалбан англовчи ва олдинга бошловчи зиёли синфидир. Бунинг учун эса, ўша зиёлининг ўзи миллий ахлоқ ва тарбия эгаси бўлмоғи керак. Беҳбудийнинг “Ҳар миллат ва дин аҳлининг бошчи ва ҳодийси уламодурлар”, деган фикри ўринлидир¹⁶.

Беҳбудий она юртини унда яшаб турган барча қон-қариндош миллатларнинг бирлиги, ҳамкорлиги билангина сақлаб қолиш мумкинлигини теран англайди. У миллатнинг, маърифатнинг ҳақиқий маънавий отаси эди. У бутун вужуди билан бирликка чорлайди: “Ҳар бир миллат, энг аввал макотиби ибтидоиясини замонча ислоҳ этуб, кўпайтирмагунча тараққий йўлига кириб, маданиятдан фойдаланмас”¹⁷.

Хулоса ўрнида, Беҳбудийнинг бой маънавий мероси ҳозирги кунда ёшлар тарбиясининг ёрқин юлдузи десак, муболаға қилмаймиз. Зеро, тафаккуримиз тараққиёти тарихида моҳияти ва мазмунига кўра тамоман янги бўлган Беҳбудийнинг миллий тарбиясининг роли ва ўрни алоҳида. Беҳбудий ҳикматларида кўтарилган ғоялар мутлақо янги ва аксарият мавжуд тузумга зид бўлгани билан ажралиб туради. Албатта, бу фикрлар Ватан ва миллат манфаати нуқтаи назаридан ёндошгандагина, моҳиятини ҳар бир ёш тўғри англаган бўлади. Зеро, “Илмсиз миллат, қавм асир ва заиф қолур. Илмсиз давлатни фойдаси йўқ, илмсиз дунёдорни ҳаёти йўқ”дир¹⁸.

Адабиётлар:

1. Жадидлар. Маҳмудхўжа Беҳбудий. Тошкент. Ёшлар. 2022. 156 б.

¹⁶ Ўша ерда.

¹⁷ Жадидлар. Маҳмудхўжа Беҳбудий. Тошкент. Ёшлар. 2022. 156 б.

¹⁸ Ўша ерда.